

INVENTARISATIE VAN DE GEBREKEN VAN HET VAN DAM-ORGEL (1864)

VAN DE KERK VAN DE PKN-GEMEENTE TE OOSTERHESSELEN

(monumentnummer 31632, orgelnummer 1143)

© 2010 by
THEO JELLEMA
LEEWARDEN

INLEIDING

In de voormalige hervormde kerk van Oosterhesselen (thans kerk van de PKN-gemeente) bevindt zich sinds 1983 een éénklaviers Van Dam-orgel dat in 1864 gebouwd werd door L. van Dam en Zn. Voor de gereformeerde kerk van Wanswerd aan de Streek. Van 1921 tot 1983 bevond het instrument zich in de gereformeerde kerk te Wyckel.

De overplaatsing werd gerealiseerd door orgelmakerij Mense Ruiters te Zuidwolde onder advies van aanvankelijk Klaas Bolt en later Jan Jongepier te Leeuwarden.

Ter gelegenheid van de plaatsing in Oosterhesselen werd de kas opnieuw geschilderd en het verguldwerk vernieuwd. Een dispositiewijziging uit 1904 of 1921 (Quint 3' → Viola 8') werd ongedaan gemaakt. De winddruk werd verlaagd (93mm → 78mm). Er kwam een nieuw pedaalklavier met omvang C - d' (voorheen C - g).

Op 1 februari 1984 zond Jongepier aan het College van Kerkvoogden een historisch rapport waarin hij uitvoerig ingaat op historie en makelij van dit orgel. Hij spreekt bij die gelegenheid lovend over de kwaliteit van het orgel en prijst de zorg waarmee Mense Ruiters de werkzaamheden heeft uitgevoerd.

Bij dit positieve oordeel kan ondergetekende zich 26 jaar later van harte aansluiten.

Het mag geen verbazing wekken dat inmiddels na ruim een kwart eeuw groot onderhoud van het orgel noodzakelijk is.

Deze rapportage, tot stand gekomen na een bezoek aan het orgel op 1 januari 2010, wil een beeld geven van de uit te voeren werkzaamheden.

GEBREKEN

Kas

De in onze tijd gestelde eis dat het in de kerk behaaglijk warm is, vormt voor het behoud van orgels de grootste bedreiging. In Oosterhesselen zijn gelukkig door de verwarming geen rampen aangericht, maar ook hier is een deel van de in de loop van de tijd opgelopen schade uitdrogingschade. Die is duidelijk waarneembaar aan sommige panelen, vooral die aan de linker

zijkant (vanuit de kerk gezien). Aan de binnenkant van deze zijwand functioneert één van de wervels (waarmee een luik wordt vastgezet) niet meer door teveel ruimte. Het linker luik in de achterwand klemt teveel en is daardoor slechts met moeite uitneembaar.

Windvoorziening en windlade

Bolger in 34 jarenouweerd

Eveneens door droogte (waartegen zowel hout als leer slecht bestand is) is in de kanalisering sprake van enige lekkage. Die is vooral waarneembaar waar het windkanaal dat van de balg komt op de windlade aansluit. Eerder moet ook al lekkage zijn opgetreden, getuige zwart tape op het windkanaal.

De pulpeten in de ventielkast zijn erg vuil geworden en zo uitgedroogd dat op korte termijn problemen te verwachten zijn. Ze moeten bij het nu voor te bereiden groot onderhoud zeker integraal worden vervangen.

Pijpwerk

Pijpwerk heeft altijd, hoe betreurenswaardig men dat ook vinden mag, een beetje te lijden onder het stemmen, hoe oordeelkundig dat ook gebeurt. Ook in Oosterhesselen is enige stemschade waarneembaar: van een aantal pijpen zijn de bovenranden gescheurd, sommige pijpen zijn krom, en de stemrollen van sommige pijpen zijn afgebroken of worden met tape op hun plaats gehouden of door tape vervangen.

Vermoedelijk is het papier onder de hoeden van de metalen gedekte pijpen uitgedroogd; dit zou ernstige soms plotseling optredende ontstemming binnen de Roerfluit 4' kunnen verklaren.

Verontrustend is dat rond de voetgaten van sommige metalen pijpen loodwit wordt aangetroffen. Bij mijn enige bezoek was uiteraard niet vast te stellen hoe snel het kennelijk begonnen versuikeringsproces voortschrijdt, maar ook kleine tekenen in deze richting zijn per definitie zorgwekkend.

Mechaniek

Veel toetsen van het handklavier vertonen teveel zijwaartse speling. Het feit dat sommige toetsen moeilijk op de juiste diepgang te houden zijn, wijst erop dat een aantal stelmoeren vermoedelijk is 'dolgedraaid'.

Vervuiling

In het orgel bevindt zich veel stof.

Plaats van de motor

Recentelijk is achter het orgel een wand geplaatst. Deze operatie maakte verplaatsing van de motor noodzakelijk. Een en ander resulteerde in een esthetisch zeer onbevredigende oplossing voor de aanleg van de katrol van het 'motor-rolgordijntje'. M.i. verdient het aanbeveling te onderzoeken of het touw door de sleuf van het windzicht zou kunnen lopen.

SAMENVATTING

26 jaar na de overplaatsing en restauratie van het Van Dam-orgel is groot onderhoud aan het instrument noodzakelijk.

Gebreken die men thans waarneemt zijn voor het grootste deel normale gevolgen van normale slijtage: geringe uitdrogingschade (kas, kanalen, pulpeten, moeren), geringe stemschade (pijpwerk), geringe 'speelschade' (zijwaartse speling toetsen).

Het probleem van de nu optisch onbevredigende rolgordijn-oplossing vraagt een creatieve oplossing.

Met werkelijk grote zorg (en ook enige angst) moet het probleem van de versuikering van pijpvoeten bestudeerd en opgelost worden.

Zeker in verband hiermee, maar ook om in de toekomst uitdrogingschade zoveel mogelijk te beperken, is grote aandacht voor het binnenklimaat in de kerk (dat door renovatie andere eigenschappen zal hebben dan voorheen) geboden.

Theo Jellema

orgeladviseur

Leeuwarden

jellematheo@hotmail.com

3 februari 2010